

WSTĘP

Problem starzenia się społeczeństwa stał się w ostatnich latach jednym z najczęściej analizowanych – przez kraje rozwinięte – zagrożeń cywilizacyjnych. Stan i struktura ludności to bowiem istotne czynniki determinujące rozwój społeczno-gospodarczy państwa. W okresie ostatniego ćwierćwiecza obserwujemy spowolnienie rozwoju demograficznego oraz znaczące zmiany w strukturze wieku mieszkańców. Na ten proces zasadniczy wpływ mają zarówno pozytywne zjawiska, m.in. wydłużenie się trwania życia (rozwój medycyny, postęp technologiczny), jak i negatywne – niski poziom dzietności czy zwiększona emigracja młodych osób.

Z danych *Global AgeWatch Index 2014* wynika, że do 2050 roku osoby powyżej 60. roku życia będą stanowiły 21% światowej populacji. Będzie to prawie dwukrotny wzrost obecnego wskaźnika na poziomie 12 procent. Jednak w przypadku Starego Kontynentu będzie to nie 1/5 populacji, a ponad 1/3. Oznacza to, że na każdego emeryta będą przypadały dwie osoby pracujące (obecnie są to cztery osoby). Europa jest więc obszarem, na którym omawiany proces przybiera największe rozmiary. Starzejąca się ludność Europy stanowi jeden z najważniejszych dziesięciu tzw. megatrendów mających wpływ na jej rozwój. Wskazują na to wyniki I etapu prac badawczych prowadzonych w ramach ESPON Europejskie Terytorium 2050¹. Liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym systematycznie zmniejsza się, co wpływa bezpośrednio na wzrost gospodarczy i konkurencyjność wielu regionów europejskich.

Problem dotyczy także naszego kraju, który nadal jest postrzegany jako demograficznie młody, ale od początku lat 90. XX wieku przeciętny Polak postarzał się o prawie 7 lat. Wśród populacji w starszym wieku większość stanowią kobiety (ponad 61%), na 100 mężczyzn przypada ich 160 (dla całej ludności Polski wskaźnik feminizacji wynosi 107) – jak wynika z publikacji GUS *Sytuacja demograficzna osób starszych i konsekwencje starzenia się ludności Polski w świetle prognozy na lata 2014-2050*². Badania i analizy wykazują, że proces starzenia się społeczeństw będzie się pogłębiał i aby go powstrzymać konieczne będą szerokie działania w ramach polityki ekonomiczno-społecznej.

---

¹ ESPON jest Europejską Siecią Obserwacyjną Rozwoju Terytorialnego i Spójności Terytorialnej. Celem programu jest zapewnienie politykom i praktykom na poziomie wspólnotowym, krajowym oraz regionalnym systematycznej, nowej i porównywalnej wiedzy na temat trendów w rozwoju terytorialnym Europy oraz wpływu wdrażanych polityk na regiony i obszary europejskie. Wiedza ta ma bezpośrednio wspierać formułowanie i realizowanie zadań strategicznych. Program ESPON ma dostarczać wiedzy wykraczającej poza standardowe, tradycyjne analizy sporządzane przez Komisję Europejską. Źródło: www.espon.pl [dostęp: 15.12.2015].

² Opracowanie zawiera informacje dotyczące sytuacji demograficznej osób w wieku 65 lat i więcej oraz przewidywane zmiany w strukturze ludności Polski w kolejnych latach. Przedstawiono charakterystykę osób starszych według cech demograficzno-społecznych oraz trendy sytuacji demograficznej i w zakresie zdrowia w latach 1989-2013. Zaprezentowano również wyniki najnowszej prognozy demograficznej na lata 2014-2050 dotyczące zmian w populacji osób w wieku 65 lat i więcej oraz konsekwencje starzenia się ludności Polski w kontekście rozmiarów populacji w wieku uprawniającym do emerytury. Źródło: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-osob-starszych-i-konsekwencje-starzenia-sie-ludnosci-polski-w-swietle-prognozy-na-lata-2014-2050,18,1.html> [dostęp: 15.12.2015].

W niniejszej pracy, mającej charakter interdyscyplinarny, autorki podjęły rozważania nie tylko na temat polityki senioralnej oraz związanych z nią obszarów prawa i administracji, ale także praktycznego wymiaru polityki społecznej na rzecz osób starszych (dobre praktyki) oraz zarysowały tło omawianej problematyki: począwszy od kontekstu historyczno-kulturowego, a skończywszy na nowoczesnych technologiach i odniesieniu ich zastosowania dla podnoszenia jakości życia seniorów na świecie. Autorkom udało się scharakteryzować temat bardzo szeroko i wielokontekstowo.

W rozdziale pierwszym opisana została kondycja seniorów w poszczególnych epokach historycznych. Zwrócono uwagę na fakt, że pierwsi ludzie nie zaznali starości, a co za tym idzie – w czasach prehistorycznych problem starości nie istniał. Średnia długość życia ludzkiego oscylowała bowiem w granicach 20 lat. Z biegiem czasu nastąpiło wydłużenie trwania życia, a seniorzy coraz częściej zaczęli wchodzić w skład wielopokoleniowej rodziny. W rozdziale drugim opisane zostały zmiany, jakie zaszły w społeczeństwie XX wieku. Omówiono przykłady realizacji motywu starości w literaturze, teatrze oraz w filmie i reklamie telewizyjnej. Seniorzy są dziś bohaterami tekstów kultury popularnej, jednak w mediach najczęściej pojawiają się ich stereotypowe wizerunki, które pogłębiają przepaść dzielącą ich od osób młodych oraz utrwalają niesprawiedliwy obraz seniora. Rozdział trzeci zawiera wprowadzenie w zagadnienia polityki społecznej oraz polityki senioralnej, pełniąc rolę przygotowania definicyjnego, poprzedzającego kolejne części rozważań. W tekście scharakteryzowano zagadnienia związane z gerontologią społeczną, wyjaśniono jej funkcje i związki z innymi naukami. Pokróćce przedstawiono także definicję polityki społecznej i wyjaśniono, czym jest polityka senioralna. W rozdziale czwartym zawarto wprowadzenie prawne: przedstawiono najważniejsze akty prawa krajowego, które współtworzą specyficzny system prawny, budując ramy polityki senioralnej w Polsce. W rozdziale piątym odniesiono się do szczebla regionalnego (samorząd województwa) i analizie poddano 16 programów polityki społecznej, w tym dokumentów skoncentrowanych stricte na tematyce senioralnej, ale także innych obowiązujących w tym zakresie aktów prawnych (m.in. strategie rozwoju województw). Przytoczono priorytety, cele strategiczne i operacyjne odnoszące się do polityki senioralnej, ukazując je na tle przedstawionych przez władze regionów diagnoz społecznych i danych statystycznych. W rozdziale szóstym zaprezentowano dobre praktyki z terenu całego kraju, które podejmowane są na rzecz seniorów, szczególnie w gminach i powiatach. Opisano wiele interesujących projektów i rozwiązań, które usprawniają życie osób starszych i zapobiegają ich wykluczeniu. Rozdział ostatni dotyczy nowych technologii skierowanych do osób starszych. Opisano w nim m.in. możliwości uczestniczenia w rozmaitych kursach i warsztatach cyfrowych w celu nauczania się korzystania z Internetu. Ponadto przedstawiono przykłady zastosowania *wearable technology* („inteligentne urządzenia”, „elektronika noszona”), czy *body-borne computers*, czyli miniaturowych urządzeń elektronicznych, zakładanych najczęściej na ciało w postaci zegarków, biżuterii, okularów, ubrań itp. Technologia ta znajduje szerokie zastosowanie, a tworzona jest w celu podniesienia jakości życia oraz poszerzenia, czy tzw. „przedłużenia” zmysłów. Olbrzymią grupą odbiorców tego typu wynalazków są właśnie osoby starsze. W rozdziale tym omówione zostały również kwestie związane z transhu-

manizmem – ruchem intelektualno-kulturowym, postulującym przewyższenie ludzkich ograniczeń oraz poprawę kondycji ludzkiej dzięki wykorzystaniu nauki i techniki.

Już Ciceron podkreślał: „Starość jest ostatnim aktem odegranym na scenie życia: starajmy się, by nie był on męczący, zwłaszcza gdy sztuka jest dostatecznie długa.”³ Wydłużenie się przeciętnego czasu trwania życia człowieka to zdecydowanie pozytywny trend. Jednak aby życie, również u jego schyłku było satysfakcjonujące, należy podjąć szereg zintegrowanych działań, które obecnie stanowią duży wysiłek dla państw i samorządów. Jak wygląda polityka senioralna w Polsce? Przed jakimi stoi wyzwaniem? Swoje rozważania na ten temat autorki zawarły w niniejszej publikacji.

---

³ Ciceron, *O starości* [w:] *Pisma filozoficzne*, t. 4, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1963, s. 58.